

3136

۱۹۹۴

۱

۲۴

لوسیو

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

سرشناسه: دیلمی، احمد، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور: اخلاق، جنبش و زنان / احمد دیلمی.
مشخصات نشر: قم: مؤسسه فرهنگی طه، چاپ طه، ۱۳۹۷.
ملاحظات ماهری: ۲۴۰ ص.
شابک: 978-602-114-552-1
وضعیت فهرست نویسی: قیفا
یادداشت کتابنامه:
موضوع: زنان -- جنبش و اخلاق
Women -- Moral and Ethical Aspects
موضوع: اخلاق جنسی
Sexual Ethics
موضوع: اخلاق جنسی
رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۳ الف ۵۹ / ۱۲۱۶
رده بندی دیویی: ۳۰۵ / ۴
شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۰۸۳۰۹

اخلاق، جنسیت و زنان

احمد دیلمی

● قم: بلوار معلم، مجتمع ناشران،
طبقه سوم، واحد ۳۱۴، انتشارات کتاب طه
دفتر انتشارات: ۰۲۵ ۳۷۷ ۴۴ ۶۲۴
دورنویس: ۰۲۵ ۳۷۷ ۴۳ ۶۲۴
فروشگاه (کتابسرای طه): ۰۲۵ ۳۷۸ ۴۸ ۳۲۶

ketabtaha.com

ketabtaha@gmail.com

telegram.me/tahabooks

instagram.com/ketabtaha

اخلاق، جنسیت و زنان

احمد دیلمی (دانشیار دانشگاه قم)

ناشر: کتاب طه

چاپ اول: بهار ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۵-۵۵-۵۳۳۴-۶۰۰-۹۷۸

چاپ و صحافی: بوستان کتاب

کارگروه تولید و بسته‌بندی فرهنگی طه

مهدی گلبرگ / مدیر تولید

مهدی گلزاری / ویراستار

اکرم صادقی / صفحه‌آرایی

معصومه کرم‌پور / طراحی جلد

همه حقوق این اثر محفوظ است. هرگونه تکثیر، انتشار، اقتباس و تلخیص تمام یا قسمتی از این کتاب به هر صورت (چاپ، کپی، صوت، تصویر، انتشار در فضای مجازی) بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است و به موجب «قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان» پیگرد قانونی دارد.

سخن ناشر

آیا می‌توان جنسیت را علت تفاوت در حقوق و تکالیف دانست؟ آیا می‌توان به موجب تفاوت جنسیتی زنان و مردان، مبنایی عقلانی برای تفاوت احکام اخلاقی آنها فراهم آورد؟ با وجود تفاوت‌های جنسیتی آیا می‌توان از حقوق برابر زنان و مردان سخن گفت؟ این پرسش‌ها بخشی از مباحث اخلاق جنسیتی را تشکیل می‌دهند. کتاب پیش رو می‌کوشد نشان دهد جنسیت از ویژگی‌هایی است که موجب تفاوت در اخلاق هنجاری می‌شود، و مصادیق این تفاوت‌ها را در ساحت‌های مختلف اخلاقی ذکر می‌کند.

از نویسندگان این اثر آقای دکتر احمد دیلمی و همکاران بخش آماده‌سازی و تولید «انتشارات کتاب طه» به‌ویژه آقای مهدی گلزاری که با ویراستاری برروانی متن افزودند و آقایان سید علیرضا صالحی و محمد فیروزیان که با پیشنهادهای خود متن را پیراسته‌تر کردند و خانم هاجر سعادت که با پیگیری‌های خود زمینه انتشار این کتاب را فراهم آوردند صمیمانه تشکر می‌کنیم. باشد که انتشار این اثر قدم کوچکی در ارتقای فرهنگ ایرانی-اسلامی باشد.

مؤسسه فرهنگی طه

انتشارات کتاب طه

تقدیم به همسر

به پاس همدلی ها و همراهی ها

www.ketab.ir

فهرست

مقدمه نویسنده	۱۳
---------------------	----

فصل نخست: فلسفه اخلاق جنسیتی

مقدمه	۱۹
-------------	----

گفتار نخست: فرااخلاق جنسیتی	۲۱
-----------------------------------	----

الف) مباحث معناشناختی	۲۱
-----------------------------	----

ب) انسان‌شناسی جنسیتی	۲۵
-----------------------------	----

۱. تفاوت‌های زیست‌شناسانه	۲۶
---------------------------------	----

۲. تفاوت‌های روان‌شناسانه	۲۸
---------------------------------	----

۳. تفاوت معرفت‌شناسانه	۳۱
------------------------------	----

۴. تزلزل در تصمیم‌گیری	۳۲
------------------------------	----

گفتار دوم: اخلاق هنجاری جنسیتی	۳۷
--------------------------------------	----

الف) جنسیت و ارزش انسانی	۳۸
--------------------------------	----

ب) جنسیت و حقوق و تکالیف اخلاقی	۴۱
---------------------------------------	----

ج) جنسیت و مسئولیت اخلاقی	۴۵
---------------------------------	----

د) جنسیت و تراز حقوق و تعهدات اخلاقی	۴۶
--	----

هـ) جنسیت، قضاوت اخلاقی و آثار آن	۴۸
---	----

نتیجه‌گیری	۴۹
------------------	----

چکیده	۴۹
-------------	----

فصل دوم: اخلاق خانوادگی زنان

مقدمه	۵۵
گفتار نخست: زن در مقام همسر: اخلاق همسری	۵۷
الف) حقوق اخلاقی همسر	۵۷
۱. حقوق معنوی	۵۸
۲. حقوق مادی	۶۷
ب) تعهدات اخلاقی همسر	۷۲
۱. تعهدات معنوی	۷۲
۲. تعهدات مادی و اقتصادی	۷۷
گفتار دوم: زن در مقام مادر: اخلاق مادری	۷۹
الف) ارزش و نقش اخلاقی فرزندان	۸۰
۱. ارزش فرزندان	۸۰
۲. ارزش ویژه فرزندان صالح	۸۰
۳. ارزش ویژه فرزندان دختر	۸۲
ب) وظایف اخلاقی مادران	۸۴
۱. نام‌گذاری نیکو	۸۴
۲. آموزش قرآن	۸۶
۳. آموزش نماز و امر به انجام آن	۸۶
۴. کودکی کردن برای کودکان	۸۶
۵. تربیت اخلاقی و حرفه‌ای فرزندان	۸۷
۶. نیکی و مهربانی به فرزندان	۸۷
۷. وفای به عهد	۸۸
۸. درگذشتن از خطای فرزندان	۸۸
۹. رعایت عدالت در بین فرزندان	۸۹
۱۰. آموزش حلال و حرام	۹۰
۱۱. آموزش ورزش‌های سودمند	۹۱
گفتار سوم: زن در مقام دختر: اخلاق دختری	۹۳
الف) ارزش و جایگاه اخلاقی والدین	۹۴
ب) تکالیف اخلاقی دختران	۹۵
۱. احترام به والدین	۹۵

۲. احسان به والدین ۹۷
۳. خوش رفتاری با والدین ۱۰۰
۴. نیکی به والدین پس از مرگ آنها ۱۰۲
۵. ارزش ویژه نیکی به مادر ۱۰۳

فصل سوم: اخلاق اجتماعی زنان

- مقدمه ۱۰۹
- الف) مفهوم اجتماع ۱۰۹
- ب) انواع اجتماع ۱۰۹
- ج) اصل جواز عمل اجتماعی زنان ۱۱۰
- گفتار نخست: محدودیت‌های عمومی عمل اجتماعی زنان ۱۱۳
- الف) تناسب عمل اجتماعی با وضعیت جسمانی و روانی زن ۱۱۳
- ب) حفظ عفت شخصی و عمومی ۱۱۶
- ج) عدم تکیه بر با حق و شوهر ۱۲۰
- د) عدم مغایرت با حقوق فرزندان ۱۲۱
- گفتار دوم: حوزه‌های اخلاق اجتماعی زنان ۱۲۳
- الف) اخلاق تحصیل و علم زنان ۱۲۳
- ب) اخلاق اصلاح اجتماعی ۱۲۶
- ج) اخلاق دوستی و معاشرت ۱۲۸

فصل چهارم: اخلاق جنسی زنان

- مقدمه ۱۳۳
- الف) اهمیت بحث ۱۳۳
- ب) تعریف اخلاق جنسی زنان ۱۳۴
- ج) جایگاه اخلاق جنسی زنان ۱۳۴
- د) سطوح بحث از اخلاق جنسی ۱۳۴
- ه) پیشینه تاریخی اخلاق جنسی ۱۳۵
۱. یونان و روم باستان ۱۳۵
۲. سده‌های میانه ۱۳۷
۳. دوران جدید ۱۳۷
۴. عرب قبل از اسلام ۱۳۸

گفتار نخست: اصول نظری اخلاق جنسی در اسلام	۱۳۹
الف) مخالفت با رهبانیت جنسی	۱۳۹
ب) مخالفت با آزادی گسترده جنسی	۱۴۱
ج) مخالفت با اخلاق جنسی زن سالار	۱۴۴
د) بهره‌مندی هدفمند و کنترل‌شده	۱۴۸
۱. تقدیس ازدواج دائم	۱۴۸
۲. تجویز تعدد زوجات و منع چندشوهری	۱۴۸
۳. تأمین نیازهای زناشویی	۱۵۰
۴. تجویز ازدواج موقت	۱۵۱
۵. تجویز طلاق	۱۵۱
گفتار دوم: اصول رفتاری اخلاق جنسی	۱۵۳
الف) اصول رفتاری مشترک زن و مرد	۱۵۳
ب) اصول رفتاری ویژه زنان	۱۵۹

فصل پنجم: اخلاق سیاسی زنان

مقدمه	۱۶۵
اصطلاح‌شناسی بحث	۱۶۶
گفتار نخست: زن و مشارکت در ایجاد نهادهای سیاسی	۱۶۷
الف) مبانی اخلاقی ضرورت مشارکت سیاسی زنان	۱۶۷
۱. حق و تکلیف تعیین سرنوشت شرط تحقق هدف اخلاقی حالت انسان	۱۶۸
۲. مشارکت سیاسی شرط عقلی و شرعی استقرار و بقای حکمت صالح	۱۶۹
۳. ملازمه تکلیف دینی و اخلاقی سیاسی با حق و آزادی مشارکت سیاسی	۱۷۰
۴. مشارکت سیاسی شرط تحقق اهداف نظام سیاسی در اسلام	۱۷۰
ب) مشارکت زنان در تشکیل حکومت نبوی	۱۷۲
گفتار دوم: زن و تحصیل مناصب سیاسی	۱۷۵
الف) ریاست زن	۱۷۷
ب) کسب مناصب مشورتی توسط زنان	۱۸۱
ج) زن و حق نظارت و اظهار نظر سیاسی	۱۸۳
د) دفاع و جهاد زنان	۱۸۴

فصل ششم: اخلاق اقتصادی زنان

۱۸۹.....	مقدمه
۱۹۰.....	اخلاق اقتصادی
۱۹۱.....	الف) استقلال و بی‌نیازی زنان
۱۹۱.....	۱. ستایش مال و ثروت
۱۹۳.....	۲. نكوهش فقر
۱۹۸.....	ب) اخلاق تولید ثروت و دارایی
۱۹۸.....	۱. مهریه
۲۰۲.....	۲. حق نفقه
۲۰۷.....	۳. حق ارث
۲۱۰.....	۴. کسب و اشتغال
۲۱۲.....	ج) اخلاق هزینه و مصرف

فصل هفتم: اخلاق عبادی زنان

۲۱۹.....	مقدمه
۲۲۱.....	گفتار نخست: نقش عبادت و ویش در تعالی معنوی انسان
۲۲۱.....	الف) عبادت هدف خلقت
۲۲۲.....	ب) رابطه عبادت و دعا
۲۲۳.....	ج) عبادت ظاهری و باطن عبادت
۲۲۴.....	د) برابری مرد و زن در باطن عبادت
۲۲۷.....	گفتار دوم: عبادت زنان
۲۲۷.....	الف) نماز
۲۲۷.....	۱. معافیت زنان از اذان و اقامه
۲۲۸.....	۲. مسجد
۲۲۸.....	۳. نماز جمعه
۲۲۹.....	۴. نماز عید فطر و قربان
۲۲۹.....	ب) روزه
۲۳۰.....	ج) حج
۲۳۱.....	د) سایر احکام عبادی زنان
۲۳۳.....	منابع
۲۳۹.....	نمایه

مقدمه نویسنده

یکی از جنبه‌های توسعه در مطالعات اخلاقی، تکنگاری در موضوع‌ها یا حوزه‌های خاص است. در این باب تا حدود زیادی از تقسیم‌بندی‌های جدید مطالعات بشری در ساحت علوم انسانی و اجتماعی پیروی می‌شود. دسته‌بندی پژوهش‌های علوم انسانی و اجتماعی بر محور جنسیت نیز اگرچه عام و فراگیر نیست، در بسیاری از زمینه‌ها شناخته شده است. این امر در سده‌های اخیر عمدتاً از جانب جنبش‌های طرفدار زنان و به منظور اثبات برتری جنس زن نسبت به مرد یا دست کم اثبات برابری و همتایی مردان و زنان در شئون مختلف صورت گرفته است. هدف این نوشتار اثبات امکان وجود اخلاق جنسیتی زنانه و تبیین پاره‌ای از سرخط‌های اصلی هنجارهای اخلاقی زنانه به ویژه با توجه به نصوص و حیانی است. آیا بر اساس بنیادهای عقلی و فرااخلاقی می‌توان هنجارهای مستقل اخلاقی زنانه یا مردانه داشت؟ در صورت امکان چنین امری، این هنجارها در نظام اخلاقی اسلام به طور مشخص کدام‌اند؟

با فرض پذیرش امکان هنجارهای اخلاق جنسیتی، هنجارهای اخلاقی به سه دسته تقسیم خواهند شد:

۱. هنجارهای اخلاقی ویژه مردان؛
۲. هنجارهای اخلاقی ویژه زنان؛
۳. هنجارهای اخلاقی مشترک انسانی.

این نوشتار صرفاً کندوکاوی در باب امکان هنجارهای اخلاقی زنانه و به طور مشخص‌تر «هنجارهای اخلاقی ویژه زنان» است و پاسخ به پرسش‌های مربوط به دو بخش دیگر را نباید از این دفتر انتظار داشت؛ صرفاً ممکن است در حد ضروری و به طور فرعی اشاره‌هایی به آن بخش‌ها صورت گیرد. با توجه به دو پرسش اصلی مطرح‌شده، محتوای این نوشتار دو گونه خواهد بود: مباحثی که عهده‌دار پاسخ به پرسش نخستین‌اند، دارای روش عقلی و تا حدود زیادی مربوط به فرااخلاق خواهند بود؛ و در مقابل، آنچه در راستای پاسخ به پرسش دوم تحریر می‌شود، که خود چند فصل را تشکیل خواهد داد، از جنس اخلاق هنجاری است. روش تحقیق در مباحث نوع اول در مرحله گردآوری درون‌دینی و در مرحله داوری، عقلی و برون‌دینی، و در مباحث نوع دوم هر دو مرحله درون‌دینی و نقلی خواهد بود که خود روشی ترکیبی دارد و از شیوه‌های ادبی و تفسیری، عقلانی، عقلی، تاریخی و حتی گاهی تجربی یا شهودی بهره خواهد برد.

در حد اطلاع نگارنده، اخلاق‌نگاری جنسیتی اعم از زنانه و مردانه، دست کم در ادبیات مکتوب اخلاقی ما، راهی نرفته است. اشاره به این امر نه از سر تحسین محتوای این دفتر، که تمهید عذر تقصیری است که شاید موجب تقلیل شرمساری نگارنده از قصور و تقصیرهایی است که بر آن وجود دارد و خوانندگان ارجمند با تذکار آن بر من متّ خواهند نهاد.

محتوای این دفتر هم به لحاظ جامعیت، هم از جهت صحت استناد و هم از حیث تفسیر و تحلیل نصوص، به ویژه با توجه به هندسه کردن هنجارهای اخلاقی و حتی بنیادهای فلسفی و کلامی نیازمند بررسی‌های بسیار دقیق‌تر و گسترده‌تر است؛ امیدوارم طرح این نسخه اولیه شروعی برای گام‌های بعدی باشد. در این نوشتار توسعه قلمرو مخاطبان یکی از اهداف اصلی بوده است. از این رو، به خوانندگان ارجمندی که به هر دلیل به مباحث فلسفی و کلامی علاقه‌مند نیستند، پیشنهاد می‌شود که از مطالعه فصل نخست صرف نظر کنند. مطالعه این فصل به دوستداران فلسفه اخلاق و حقوق، به ویژه فلسفه اخلاق جنسیتی، پیشنهاد می‌گردد.

وظیفه دارم از عنایت کریمانه سروران ارجمند حجت الاسلام و المسلمین آقای علیرضا امینی مدیر محترم «مؤسسه فرهنگی طه» و برادر گرامی حجت الاسلام و المسلمین آقای هادی صادقی مدیر محترم «انتشارات کتاب طه» تشکر کنم. همچنین صمیمانه سپاسگزار اهتمام مستمر آقای سید علیرضا صالحی و زحمات ویراستار محترم و سایر دست اندرکاران واحد تولید انتشارات کتاب طه هستم. به سرانجام رسیدن این اثر تنها با همراهی همسرم میسر گشته است؛ همواره قدردان از خودگذشتگی های وی می باشم و از خداوند بزرگ بهترین ها را برایش خواستارم.

والحمد لله أولاً و آخراً

مهرماه ۱۳۹۷

احمد دیلمی^۱